

„Dejte mi moc nad penězi celého národa, a potom mi bude jedno, kdo dělá zákony.“
M. A. Rothschild (zakladatel bankéřské dynastie)

Od tolaru k dolaru

Roku 1520, tedy necelých třicet let po objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem (1492), standardní úder kladiva do nestandardního šlikovského kolku zahájil novou mincovní epochu. Zprvu soukromý „zlatý stříbrný jochamstaler“ se brzy vybíjel jako státní nominál (1528), neboť Ferdinand I. Habsburský, coby čerstvě korunovaný český král (1526), podloudné fušování do zákonných panovnických práv jednoduše neskousl. Během několika dalších let se tolarový standard stal nejdůležitější a nejpopulárnější měnovou jednotkou, neboť název Tolar – Taler – Daalder – Daaler – Daler – Dolar si postupem času získával důvěru nejen v Evropě, ale i v Americe, Africe, na Blízkém či Dálném Východě. Ale toho už se pradědeček – jáchymovský tolar – přímo neúčastnil. Jeho dědicové začali žít své vlastní životy.



Vypadá to jednoduše, ale zase tak jednoduché to nebylo. Tak ve zkratce. V první řadě pokusy uvést v život hrubou obchodní minci tolarového typu byly činěny už relativně dávno před jáchymovskou ražbou. Politické zájmy nebo nedostatek mincovního stříbra nakonec tyto cíle vždy zhatily (i u nás byla roku 1561 přerušena ražba tolarů a znovu obnovena až 1573, neboť osobní ambice vedly Ferdinanda I. k prosazování zlatníkového modelu). Nejdále se dostalo úsilí saské, jehož annaberské „groše po jednom zlatém“ (guldengroschen) svedly na lipských trzích s drahými kovy přímý kvalitativní souboj s jáchymovskými tolary. Tolary nejenže jakostně obstály, ale nakonec i kvantitativně převálcovaly saský vzor. Ještě něčím se odlišovaly od svých soupeřů. Precizním a působivým výtvarným provedením.

Nejen saský název nového typu mince naznačuje, jak na prvotní pojmenování ještě hluboce působilo tradiční označení (groš). Také jáchymovskému produktu se zpočátku říkalo „Joachimstaler guldengrosch“, tj. „zlatníkový groš z Jáchymova údolí“. V názvu nové mince se tak pro odlišení od ostatních zobrazilo místo původu, což ovšem nebyla pouze zdejší pomůcka, spíše častý jev. Jenže zkuste v běžném životě používat sousloví „groš po jednom zlatém z Jáchymova údolí“. Vzpomeňme na Postržížiny. Začalo se zkracovat. Nedlouho poté byl už nazýván „jochmtálský groš“, pak „tolský groš“, lenoši nakonec už hlesli jen „tolský“, aby nakonec zůstal prostě jen – tolar. Akční slovo, které dodnes nezapře místo původu. Tolar měl i jednu zvláštnost. Neměl žádné svoje drobné, to znamená, že se nedělil na žádné nižší jednotky. Vedle tolaru existovaly pouze jeho násobky (dvoutolary, třítolary) či půltolary a čtvrttolary, což byly díly o shodné ryzosti s plnohodnotnou mincí, pouze hmotnost odpovídala příslušnému podílu z celku.

Libozvučná jednoduchost byl nejspíš ten hlavní důvod, proč se nové pojmenování relativně rychle ujalo a stalo se obecným pojmem, podobně jako dříve groš. Nejpozději v polovině 16. století se ve většině Evropy každé velké stříbrné minci říkalo tolar. Od sedmdesátých let téhož století si vydával své vlastní tolary kdekdo. Mělo to ale jeden háček. Nebyl brán ohled na skutečný obsah stříbra. Ale to už byl jiný problém. Vyřešil ho tolar virtuální, tedy měnová početní jednotka, od které se odvíjela reálná platební síla té které hrubé mince. Termín tolar znamenal měnu, založenou na stříbrném základě. Nemusel ale vždy představovat stříbrnou minci o přesně stanoveném obsahu drahého kovu, což se ukázalo být jeho velkou výhodou. Podle údajů ve velmi praktických valvačních příručkách (vydávány již od 40. let 16. století) bylo snadné podle obsahu stříbra konkrétního tolaru provést přepočítání na jakoukoli domácí měnu.

Nástupem Ferdinanda I. na český trůn se Země Koruny české začlenily mezi státy ovládané habsburskou dynastií, kam, jak víme, spadalo i Španělsko a jeho americké kolonie. Stříbro (i zlato) ze zámořských španělských držav končilo z větší části ve španělských provinciích v dnešním Nizozemí, neboť po návratu z nového kontinentu právě zde obvykle kotvilo španělské loďstvo. Stříbro z dolů v Mexiku, Peru a Bolívii bylo dováženo už provizorně zmincované, neboť obchod s neraženým kovem byl zakázán, aby španělský panovník nepřišel o svůj podíl, který mu náležel z titulu horního regálu (u nás totéž platilo od mincovní reformy v roce 1300). Tyto tzv. lodní mince sloužily jako vstupní surovina pro nové ražby v nizozemských mincovnách, které, díky silicím dovozu stříbra, vyrůstaly po polovině 16. století jako houby po dešti. Povlámsněním se z tolaru stal daalder a jeho značné objemy se záhy začaly uplatňovat na evropském trhu.

Nizozemský tolar, díky provázanosti se španělským impériem, metrologicky vycházel ze španělského stříbrného osmirealu, což byl dlouhou dobu i jeden z typů lodní mince, sloužící za polotovar pro nové ražby. Přestože to v podstatě byl tolarový typ mince, až do poloviny 18. století byl nazýván peso (většina románských jazyků označení tolar nepřejala). Tyto mince měly pevně stanovenou ryzost a hmotnost, ale nebyly běžným mincím příliš podobné. Měly nevábny vzhled a nepravidelný tvar, neboť jejich výroba byla chvatná, protože byly stejně určeny k následnému roztavení. Teprve zavedení strojové ražby způsobilo, že se jihoamerické a mexické osmirealy pravidelného tvaru začaly užívat jako platidlo i v britských koloniích na americkém kontinentu.

Obyvatelé britských kolonií v Novém světě se neustále potýkali s nedostatkem směnných prostředků. Formálně zde sice platila britská měna, ale peníze zde neobíhaly, takže obchodní transakce probíhaly pouze na papíře. Jakékoli snahy o vytvoření vlastní severoamerické měny se neselekávaly v Británii s pochopením, vývoz peněz z mateřského území byl dokonce zakázán (1695). Ke vši smůle vlastní zdroje drahých kovů dosud na území kolonií objeveny nebyly. Z nutnosti vznikla „papírová“ měna (1690). Úvěrové papírové poukázky, kreditní papírová platidla, byly zaštitěny autoritou jednotlivých států, aby vzhledem k možnosti inflačního znehodnocení v hospodářsky nestabilních časech neztrácely důvěru. Nevraživost britských úředníků vůči papírové měně vyhrcovala vztahy mezi oběma stranami až do poloviny 18. století. V té době do peněžního oběhu v severoamerických koloniích začaly ve větším množství pronikat strojově ražené mexické stříbrné osmirealy (pesa). Podle pověstí je kořistili piráti kapitána Kidda, kteří olupovali španělské loďstvo o převážené poklady, ale hlavní zásluhu na jejich šíření měli zejména holandští obchodníci směňující za ně zboží, kteří je nazývali daaler podle obdobných mincí ražených v Nizozemí. Fonetický přepis vlámského slova do angličtiny – dollar – tak znamenal nový počátek severoamerických platidel.

Britští koloniální obchodníci ze 13 britských kolonií v Severní Americe nazývali tyto konkrétní mince španělské „sloupové dolary“ (Pillar Dollar) podle vyobrazených tzv. Herkulových sloupů, obtáčených nápisovou páskou ve tvaru písmene S. Tyto Herkulovy sloupy, ve starověku zobrazované na březích Gibraltarského průlivu, měly symbolizovat světovládné ambice Španělska (nápisová páska nesla nápis „PLUS ULTRA“, tj. „ještě dál“). Znak sloupů používal už Karel V. Habsburský, za jehož vlády začal masivní příliv již zmíněných lodních mincí do Evropy. Označení mexického osmirealu (dolaru) se zapisovalo nejprve jako „S//“, ale brzy jako „\$“, tj. předurčilo i pozdější dolarový znak.

Roku 1775 začala za oceánem válka za nezávislost. Americké kolonie se snažily osamostatnit a odpoutat od represivní britské monarchie. Ačkoli se za příčinu této revoluce označují mnohé důvody, jeden vyčnívá nad ostatními. Anglický král Jiří III. postavil mimo zákon nezávislou měnu, kterou americké kolonie produkovaly a používaly pro sebe. Benjamin



Franklin o tom později napsal. „Odmítnutí krále Jiřího dovolit koloniím užívat čestný peněžní systém, který osvobodil obyčejné lidi od sevření finančními manipulátory, byla pravděpodobně prvotní příčina revoluce.“ Roku 1783 získala Amerika na Anglii nezávislost. Avšak snaha o vlastní měnu ještě nebyla završena. Teprve roku 1792 byl schválen mincovní zákon, který stanovil za novou měnovou jednotku dolar, dělený na sto setin (centů). První americké stříbrné dolary byly ve Spojených státech vyraženy r. 1795 a zdobí je štíhlý ženský profil.

Za zmínku možná stojí i spekulace, proč se na americkém dolaru objevila ženská tvář. Místo francouzských tolarů („ecu“) začaly dominovat na levantském trhu (oblast Blízkého východu) evropské konvenční tolary (měly pevně stanovený obsah stříbra). Mezi nimi nakonec převládl jeden konkrétní typ, který zobrazoval usmívající se Marii Terezii. Obraz panovnice s mírně poodhaleným bujným poprsím nebyl v islámském prostředí zajisté příliš obvyklý, takže prakticky okamžitě vytlačil z oběhu všechny mince s portréty vládařů mužského rodu. Tolary s obrazem Marie Terezie (1780) brzy obíhaly po celé severovýchodní Africe a Arábii, a byly zde láskyplně přezdívány „Tučná paní“. Mohla snad takováto obliba ženského portréту ujít tvůrcům amerického dolaru?

Tyto „levantské“ tolary si získaly takovou pověst, že byly nejen napodobovány jinými dodavateli mincí, ale ve velkém byly vyráběny i po smrti panovnice. V první polovině 19. století je razila i pražská mincovna. I po zrušení konvenční měny (1857) se v rakouském soustátí levantský tolar vyráběl nerušeně dál. V ohromných objemech byl ražen dokonce i v době, kdy přestal být přijímán v zemi svého původu jako oficiální platidlo (1900). Toho využily i další státy a k obchodu v těchto teritoriích (zejména v Etiopii a Somálsku) začaly vyrábět přesné repliky levantských tolarů s Marií Terezií ročníku 1780. Ražba tolarů pro obchodní účely byla definitivně ukončena až roku 1961 v Londýně. Přesto i dnes lze novoražbu získat. Vídeňská mincovna obnovila výrobu pro turistické účely. Lze zakoupit tolar čistě stříbrný, ale i „vyšperkovaný“ barevným smaltem podobizny nekorunované císařovny. Bratru tak za 5 až 8 euro. Dodnes skvělý obchodní artikl.



vídeňská „turistická“ novoražba levantských tolarů

Ve svém dlouhém běhu časem tolar úspěšně procházel různými úskalími včetně inflačních epizod, aby nakonec ztroskotal na kolosálním propadu ceny stříbra na světových trzích v sedmé dekádě 19. století a definitivně opustil evropské měnové systémy. Stříbrný standard nahradily měnové systémy kryté zlatem. Ale ty už neměly tak dlouhé trvání. Jáchymovské zkracování délky nahradilo všeobecné zkracování časem. Kvalita podlehlá kvantitě. Koncem roku 1933 bylo u americké měny zrušeno přímé krytí zlatem, obdobný krok už dříve provedly i ostatní státy. Jako jediný na světě si však americký dolar nadále zachoval přímou směnitel-

nost za zlato. Tento ekonomický anachronismus byl ukončen v roce 1971, kdy volná směnitelnost papírového dolaru za zlato byla ukončena. Éra drahých kovů na světovém finančním trhu definitivně skončila.

Takže jediné, co dává současným papírovým (i kovovým) penězům hodnotu, je to, kolik se jich nachází v oběhu (jedná se o tzv. kreditní peníze, které zastupují sice určitou hodnotu, ale užitná hodnota těchto peněz je nepatrná, na rozdíl od doby, kdy ke směně sloužily pouze plnohodnotné peníze, mince, jejichž užitná hodnota, tedy druh kovu, váha a ryzost obsažená v minci, nahrazovala a vyjadřovala hodnotu směnného zboží). Dnes se dokonce i tyto už svou podstatou bezcenné kusy papíru transformují ve virtuální číslice, uložené na jakýchsi plastových kartičkách. Trvale regulovat imaginární hodnotu bude nejspíš titánský úkol pro všechny vlády světa, neboť jeho selhání možná jednou celou ekonomiku a společnost položí na kolena. Zlatý dobrý stříbrný talar.

I americký dolar svůj život pomaličku končí. Potenciální záměr vlád Kanady, USA a Mexika vytvořit Severoamerickou Unii, tedy obdobné soustátí bez hranic jakým je Evropská Unie, ovšem znamená, že dolar, kanadský dolar i mexické peso přestanou existovat. Nahradit je má Amero. Je to krok k odražení hrozby budoucí případné dominance eura nad dolarem jakožto měny pro obchodování fosilními palivy nebo jev tzv. dolarizace (průnik vlivu amerického dolaru ekonomikami dotčených států)? Je to předzvěst i Asijské Unie, Jihoamerické Unie...? Je to jen nějaká obchodní dohoda nebo totální odstranění suverenity jednotlivých zemí?

Nebo až přijde čas,
tak budou všechny Unie spojeny dohromady a završí se projekt generální globalizace?
A na přetřes se dostane celosvětová vláda?
Jedna banka a jedna měna?